

Արարատեան Ընկերութիւնը իր դրամին մէկ մասը, որուն անմիջական գործածութեան պէտք չունէր՝ տոկոսով աւանդ դրած էր Պոլսոյ առևտրական մեծ տուներէն Սերովբէ եւ Սարգիս Կիւլպէնկեաններու քով⁴⁴ :

Ընկերութիւնը իր Գ. շրջանին հարկ կը համարի Հիմնական Կանոնագրութիւնը փոփոխութեան ենթարկելու, նոր յաւելումներ ընելով: Փոփոխութիւնը տեղի ունեցած է 1878 Մայիս 14ին, Օգոստ. 27ին եւ 1879 Փետր. 25ին: Այս նոր «Հիմնական Կանոնագրութիւն»ը կը բովանդակէ 56 Յօդուած: Ատկէ զատ Ընկերութեան Ընդհ. Ժողովը կ'ունենայ իր «Ներքին Կանոնագրութիւն»ը՝ 87 Յօդուածով, կազմուած՝ 1878 Յունիս 9ին⁴⁵ :

Մասիս⁴⁶ աչքի առջեւ ունենալով Արարատեանի Գ. Տեղեկագիրը եւ երեք տարուան անոր բարոյական ու նիւթական արդիւնքը՝ կ'ընդունի որ այս «ամենակարեւոր Ընկերութիւնը ջանքով ու արդիւնքով լի երեք տարիներ բոլորեք» է, բայց, կ'ըսէ, «չեմք տեսնել որ իւր նպատակին վստահեան համապատասխան քաջախիղճութիւն գտած լինի ազգէն, որոյ մատուցած օգնութեան՝ համեմատական տեսակէտով միայն կրնամք նայել... Եթէ կը գգամք թէ մեր ազգին վերածնութիւնն ուսմանց եւ արուեստից շնորհիւ է, եթէ փորձով գիտեմք թէ տգէտ ժողովուրդ մը բաղաձայնիք աշխարհիս մէջ տեղ չունի եւ վաղ կամ անագան կարնչելու դատապարտուած է, եթէ կը զգամք թէ մեր ազգին կրած աղետից մէկ մեծ մասն իւր տգիտութեան պատճառաւ է, եթէ համոզուած եմք այս ճշմարտութեանց, որք դժբախտաբար անժխտելի են, պէտք է աւելի անձնուրիշութեամբ աշխատիմք մեր դպրոցաց համար եւ օգնութիւն յիսնայեմք մեր այն Ընկերութեանց, որք այլեւայլ ձեւերու եւ անուններու ներքեւ, միեւնոյն ազնիւ նպատակին, այսինքն ազգին մէջ ուսում ծաւալելու կ'աշխատին»:

Թէև Արարատեանը առաջին Ընկերութիւնը չէ որ Հայաստանի մէջ դպրոց բանալու ծրագիր ունի — իրմէ առաջ կար Բերայի «Դպրոցասիրաց»ը եւ իրեն հետ ու իրմէ վերջ ուրիշներ ալ կային — սակայն կարելի է հաս-

տատ կերպով ըսել թէ անոնցմէ ոչ մէկը Արարատեանի բարոյական մեծ ազդեցութիւնը ունեցած է իր ժամանակին վրայ⁴⁷ : Իր հմայքը զերազանցած է միայն «Միացեալ Ընկերութիւն»ը, որ սակայն ուրիշ բան չէ, բայց եթէ իր իսկ շարունակութիւնը:

1880 Յունուարին, իր անդամներու 3/4ին քուէով, Արարատեան Ընկերութիւնը կ'ընդունի Բերայի «Դպրոցասիրաց-Արեւելեան» եւ Խաչիկի «Կիլիկեան» Ընկերութիւններու հետ միանալու սկզբունքը⁴⁸, որոնց նպատակը նոյնպէս Հայաստանի մէջ դպրոց բանալ եւ ուսում ծաւալել էր: Այս երեք Ընկերութիւններու միացումով կազմուած է «Միացեալ Ընկերութիւնը Հայոց»ը, ինչպէս տեսանք արդէն սակէ առաջ⁴⁹: Միացումը տեղի ունեցած է 1880 Յունիս 1ին:

Արարատեան՝ այս միացումի առթիւ «Միացեալ»ին կը յանձնէ 330, 688 զուրուշ⁵⁰:

(Շարունակելի): Լ. ԵՓՐԵՄ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Յիւրի Գիւրճեան. ի յոյս ընծայեց առաջին անգամ ամբողջական բնագրով, ուսումնասիրութեամբ, ծագութիւններով, յանելումներով եւ բառարանով ՏԻՐԱՅՐ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ [ՄԵԼԻՔ-ՄՈՒՇԿԱՄ-ԲԱՐԵԱՆ], Նիւ Եորք 1952. մեծ 8⁰, էջ 756 [չբառարանութիւն Լ. Բ. Ը. Միւրքեան Մեկգնեան իմնադրամի]:

Յիւրիկ մեր շնորհալի տաղասացներէն մէկն է, հարուստ իր ինքնարուզի արտագրութիւններով, ժամանակով հնազոյնը իր նամակներուն մէջ, բայց շատ ուշ ուշադրութեան արժանացած: Մանօթ էր իր ստեղծագործութիւններէն թիւ մը միայն, ցրուած տաղարաններու մէջ, որոնցմէ քիչերը տպագրութեամբ մատչելի: Կը յիշուէր «Յիւրիկ գիրք» մը, հաւաքածոյք մը Յիւրիկեան տպագրու, բայց ծանօթ չէր այդպիսի ձեռագիր մը: Գեղեցիկ զուգահիշութեամբ Օքսֆորդի համալսարանը 1899ին ուրիշ ձեռագիրներու հետ կը ստանայ երկու Յիւրիկեան տաղերու

⁴⁷ Շիրակ, Աղեքսանդրիա 1905, էջ 179:
⁴⁸ Մասիս, 1880, թ. 2529:
⁴⁹ Տե՛ս Ղալաթիոյ Ընկերութիւնները՝ թ. 20:
⁵⁰ Տե՛ս «Միացեալ Ընկերութիւն» Հայոց, Երկամեայ Տեղեկագիր, Ետեւը:

հաւաքածոյք, մին անթուական, գրուած իրր ժի. դարուն եւ միւսը թերակատար, գրուած 1613ին Հալէպ, Մելքոն Սերաստացիէն (հմտ. Catalogue of the armenian manuscripts in the Bodleian Library by the Rev. Sukias Baronian and F. C. Conybeare, Oxford 1918, 238—243, ձեռագիրք թ. 214 եւ 215): Հայերէնագէտն Կոնիքի մտադիր էր հրատարակել այս հաւաքածոյքներու մէջ պահուած Յիւրիկեան տաղերը: 1907ին Օքսֆորդ կը հասնի Տիրայր վարդապետ (ապա Եպիսկոպոս եւ արքեպիսկոպոս) ցուցակագրելու Բողլէեան Մատենադարանի ձեռագրերը. Յիւրիկ տաղերը կը հետաքրքրեն զինքը եւ կ'օրինակէ: Կը հետապնդէ այնուհետեւ վեր հանել ուրիշ Հաւաքածոյքներու մէջ պահուած Յիւրիկեան տաղերը, Բրիտանական Թանգարանի, Մանչեսթրի Կրաւֆորդեան Գրադարանի, Պարիսի, Վենետիկի, Վիեննայի, Երուսաղէմի, Էջմիածնի եւ Կ. Պոլսոյ Անտոնեան Միարանութեանց Մատենադարաններու մէջ: Կը յաջողի այսպէս ոչ միայն բարձրացնել տաղերու թիւը 51ի, այլ եւ համեմատել զանոնք ձեռք բերուած օրինակներու հետ:

Բնագիրը այսպէս վերականգնելէ ետքը կը պատրաստէ Ներածութիւնը Յիւրիկ անձին, ժամանակին եւ տաղերու նկարագրին շուրջը: Ն. Ման յանձն կ'առնէ ապա ներկայացնել այս աշխատութիւնը Պետրոզորդի Ռուսական Գիտութեանց Կաճառին, որ կը սրահէ զայն եւ յանձն կ'առնէ տպագրել իր ծախքով: Տպագրութիւնը կը սկսի 1917ին: Հազիւ առաջին չորս թերթերը տպագրուած, կ'ընդհատի տպագրութիւնը Համաշխարհային առաջին պատերազմին պատճառով: Յաջորդ տարին Արարատ ամսագրին մէջ ըլլա տեսաւ Տիրայր Եպիսկոպոսի ստորագրութեամբ «Մոռացուած մի հոյ երգիչ» (էջ 64—88, 171—203), որ ոչ այլ ինչ էր, բայց եթէ նախատեսուած Ներածութիւնը Յիւրիկ տպագրու հրատարակութեան:

1920ին Տիրայր Եպիսկոպոս կը մեկնի Ամերիկա իրրեւ առաջնորդ, յուսով թէ կը վերադառնայ միւսանգամ, ինչ որ չի յաջողել: Իր ձեռագիր աշխատութիւնները թողուած էր Էջմիածին, անոնց թուին մէջ նաեւ Յիւրիկ Գիւրճեանի բնագիրն եւ այլ տաղձները: Բնագիրն Ներածութեան հետ կը հասնի իրեն 1937ին, զոր յանձն կ'առնէ Երու-

սաղէմի պատրիարքը Թորգոմ արքեպ. Գուշակեան հրատարակել Դուրեան Մատենադարին մէջ. բայց 1938 վախճանելով պատրիարքը՝ տպագրութիւնը դարձեալ կը յապաղի: Ի վերջոյ Լ. Բ. Ը. Միւրքեան կը վերահաստատուի հանել աշխատութիւնս իրրեւ հրատարակութիւն Մելքոնեան Հիմնադրամի:

Այս միջոցին Տիրայր Սրբազանի անտիպ աշխատասիրութիւնները կը գետեղուին էջմիածնի Պետ. Ձեռագրատան մէջ: Անոնց թուին մէջ էին Բողլէեան եւ այլ Մատենադարաններէ օրինակուած Յիւրիկեան տաղերը: Ասոնց հիման վրայ եւ Մ. Մկրեանի եւ Ե. Թորոսեանի խմբագրութեամբ ըլլա տեսաւ Յիւրիկ. բանաստեղծութիւններ, Երեւան 1941, 88, էջ 274: Այս հատորս կը պարունակէ 41 տաղ եւ 3 փոփոխակ: Այս հրատարակութիւնը առիթ տուած էր ինձ գրելու «Ո՞վ է Յիւրիկ» Ազգարար (Բէյրութ) 1945, թ. 124, 135: Թէ Երեւանի հրատարակութիւնն եւ թէ այս յօդուածներս անձանօթ մնացած են Տիրայր Սրբազանին. որուն Ներածութիւնն կամ «Գննական ուսումնասիրութիւնը» թուական կը կրէ «1938, Օգոս. 16, Ն. Եորք»:

Տիրայր Արքեպիսկոպոս Յիւրիկ «Գիւրճեանը», տաղերուն հաւաքածոյքը կը զնէ մեր առջեւ հոյակապ հատորով մը, որ կը բովանդակէ Ա. Գննական ուսումնասիրութիւն (էջ 1—238). Բ. Ուսմանորք առաջալ (էջ 241—558). Յանելում, Բանարան, Յանկ յատուկ անուններու, եւ այլն (623—756): Ա. մասը նուիրուած է Յիւրիկ կենսագրութեան. հակիրճ տեսութեամբ ամփոփած է ինչ որ ըսուած է Յիւրիկ մասին մինչեւ 1923 (էջ 1—14): Լ. Ղ. Ալիշանի յառաջ բերած տեղիքը, թէ Յիւրիկ «էր որդի Թագվորանի, կըրօրորդի Դողոնայի... որ ի վանս բանասիրաց» (հմտ. նաեւ էջ 129—131). ուշադիր կ'ընեմ, որ առնուած է Հոմերի Հայոց Հիւրանոցի (այժմեան Ս. Վլաս Եկեղեցոյ) Մատենադարանի մէկ ձեռագրէն, որ իմ կազմած Յուցակին մէջ 24 համարը կը կրէ. այս տեղ, թղ. 65ր Յորժամ մահն մօտենայ ու գրօղն գայ» տաղին (= Թ) վերնագրին մէջ կ'ըսուի. «Ուսմանոր առաջալ է Յիւրիկն որդի Թագվորանի, Երբայր որդի Դողոնայի (ի) վերայ իւր մեղացն, ի վարս բանայսիրաց»: Այս «Թագվորան» իմանալու է «Թագ-

արշահին», որով կ'ահնարկուի, ինչպէս կը համարիմ, Զաւարդույց «Թագաւոր» կամ «Շահնշահ»: Թէ Ծրիկ «աշխարհական» էր, կը վկայէ բացի Վենետիկի Թ. 1330է նաև Երևանի Պետ. Թանգարանի Թ. 383, Թղ. 272ա, «Իմ սիրտ» տաղին խորագիրը. «Ծրիկ ճարտար աշխարհականէ»:

Եթէ ժամանակակիցները տուած չեն տաղասացիս մասին անդրադոյն տեղեկութիւններ, պակասը հարկ է լրացնել անոր տաղերուն հատուկտուր ակնարկութիւններէն (էջ 15—36): Ծրիկ Դ. տաղին մէջ կը գրէ.

Շատ մի դատեցայ, եղբարք,
Ի Հարգայ ես շատ մի տարի:

Տիրայր Սրբազան կը միտի այս «Հարգայ» նոյն համարիլ Հարքան (Հաջին) քաղաքին հետ (էջ 30—33) եւ կը հետեւցնէ սակէ, թէ Ծրիկ դացած է Կիլիկիա: Նախ ինդրական է, թէ մէկ անգամ յիշուած «Հարքանայ» թեմը նոյն ըլլայ Հաջինի հետ: Եթէ Ծրիկ Արեւելեան Հայաստանէն, Ղարաբաղի շրջանէն է, ինչպէս իրաւամբ կ'ընդունի (էջ 34—35, 130—158), ապա պէտք է Հարգայ տեղանունը այդ շրջանին մէջ փնտռել: Այս մասին պիտի խօսիմ այլուր: Ժամանակի խնդիրը սքանչելիօրէն լուծած է (էջ 37—85). Ծրիկ 1286ին կենդանի էր, արդէն ախելոր:

«Ծրիկ» կեղծանուն է (էջ 85—96), կ'ենթադրէ Ծրիկերիկ անունէն յառաջադայած. կը յիշէ նաև Ծրիկ = Ծերիկ բառը. բայց կը մոռնայ համեմատութեան առնել Վրիկ (Վարդանիկ. Փառստ. Գ. 19), Հրիկ (հուր) = Ծրիկ, Գրիկորիկ, Գրիկ, Ծրիկ եւ այլն: Ծրիկ ոմն կը յիշուի 1517ին (էջմ. Թ. 1047):

Ուշագրութեան արժանի է, որ Ժ.Գ. դարու վերջին եւ Ժ.Գ. դարու սկիզբին ի Կիլիկիա ծագկած է Կոստանդին Սրիկ:

Ծրիկ ԼԵ. տաղին մէջ (տող 184) ունի տեղիքս.

Աւուրքս անցաւ հետ Մասախա...

Տիրայր Սրբազան բառս «Մասա-խա» իմացած է յատուկ անուն, յատկապէս Ծրիկի մէկ նոր կեղծանունը. սոս այս մերձեցուցած է նաև «Յիշէ դրան աւետարանին» ԾԱ. տաղին անակապ գրերու «Յովասար Մազազ» ընթերցումը: Ոչ միայն Մասա եւ Մազազ

նոյն կը համարի, այլ եւ Ծրիկի իսկական անունը Յովասար կ'ենթադրէ: Արդէն Գաբեղին եպ. Յովսէփեան (Արարատ, 1918, էջ 253—254) անդրադարձած էր այս կէտին եւ ուշագիր ըրած որ Յովասար Սերաստացին է երկրորդ տաղին հեղինակը, եւ կասկածելի է «Մազ-ազ» անունը: Ինձ կը թուի, թէ նաև «Մասախա» ընթերցումը, որ մէկ ձևագրով հասած է, կասկածելի է: Տաղին մէջ Ծրիկ չորս անգամ գործածած է «մասասչիք» (տող 64, 114, 134, 150, «գինչ մասասչիք», տղ. մասաս չի): Այսպէս պէտք է իմանալ նաև տող 184 «հետ մասասչեաց» փոխ. Մասասիս: Հոս թէև անձանօթ է «մասասչիք» բառին ծագումը, բայց իմաստն ըլլալու է «փախտական, թափառական», ուստի ոչ «հայ, օտար, թշնամի» (էջ 663):

Բ. մասը կ'ընդգրկէ Ծրիկի տաղերը, թուով 51, ինամով հաւաքուած եւ համեմատուած ծանօթ օրինակներու հետ: Լաւ պիտի ըլլար, եթէ ԾԱ. տաղը, որ Յովասափի անունը կը կրէ, գետեղուէր Յաւելուածին մէջ: Չեմ ուզեր աւելի յամենալ այս Բաժնին քով, յուսով թէ այլուր առիթ պիտի ընծայուի ինձ անդրադառնալու այս տաղերուն, ինչպէս նաև Ծրիկի անձնաւորութեան:

Մասնաւոր յաւելուած մը կցուած է այս Բաժնին, ուր ներկայացուած են Ծրիկի ինչ ինչ տաղերու փոփոխակները, ասոնք են.

1. Երգ Պլուզ վարդապետի ասացեալ. Երկուս ի մէկ տեղ բերած... (էջ 503—511):
2. «Մեր Տէրըն մեզ հիւր երեկ...» (էջ 512—513):
3. Խրատ իմաստնոց. իսկի դու տեսեր ըզմարդ... (էջ 514—521):
4. Տաղ Աղամայ. «Մեր Տէրն ի դրախան երեկ...» (էջ 522—525):
5. Հայերէն սիրոյ. «Ես աչք եմ եւ դուն հոգի...» (էջ 526/528):
6. Բանք վիճման ընդ ամենագորին Աստուծոյ... Բարսղի ուժեմն իմաստնոյ. «Աստուած արդար եւ յիրաւի...» (էջ 529—540):
7. Գանդատ առ Քրիստոս, Սարկաւազ վարդապետի ասացեալ. «Երբ խաչեցար վասն աշխարհի...» (էջ 541—550):

8. Աշըգ Քոչակ Վանեցի, առակ լաւ եւ պիտանի. «Ա՛յ սիրելիք. ականջ դըրէք...» (էջ 551—554):

9. Աշըգ Քոչակ Վանեցի, տաղ Աստուածածնի. «Աղբիւր կենդանի...» (էջ 555—558):

Կը յաջորդեն Յաւելուածք Ա.—է. (561—621 եւ 739—754, նկարներ 1—11), որոնք կը հային Թաթարաց պատմութեան, «Արքայուն» բառին եւ Զաւարդ-էրզրէի պատմութեան. նկարներէն 1—10 կը վերաբերին նոյնպէս Թաթարներու:

Ամէն գովութեան արժանի է Բառարանը (էջ 622—685), ինչպէս նաև ցանկը յատուկ անուններու (էջ 689—715):

էջ 668 Ծրիկի տեղիքը (ԼԶ. 24).

Է՞ր ես հաղել դու նասիճ
ու նըստել զինչ մէկ ի նըլին:

Իմացուած է «նու, պարսկ. nav, հերոս քաջ. 2. ողբացող»: Կը համարիմ թէ հոս Ծրիկ Թաթարներէն նուլին, նոյնն, navin, «արքայորդի» նկատի ունէր (հմտ. Աճառեան, Արմատ. Բառարան, Ե., էջ 164):

Յաւելով պիտի յիշեմ, որ գեղեցիկ հատորս ունի ինքնուրոյն բաժին մ'ալ «Վրիպակներ» (էջ 717—730): Այս անհամոյ ստուեր մը կը ձգէ բովանդակ հատորին վրայ եւ կը դժուարացնէ ընթերցումը: Յայտնի կը տեսնուի, որ հեղինակին աչքը չէ հսկած տպագրութեանս վրայ:

Անտեսելով այս թերութիւնը, Ծրիկի Դիւանը իր ներքին եւ արտաքին կառուցուածքով կը ներկայացնէ պատկառելի հատոր մը, որ պատիւ կը բերէ ինչպէս արհիատուր Հեղինակին, նոյնպէս Հրատարակչապատիւ Հեղինակին, նոյնպէս տաղանդաւոր Երզրէի մը շնորհալի ստեղծագործութիւնները:

Հ. Ն. ԱԿԻՆՅԱՆ

ԲՆԵՃԱՄԻՆ Կ. ԺԱՄԿՈԶԿԱՆ, Հայնի. տեղագրական, ազգագրական, պատմական: Պէյրութ 1951, 80, էջ 460 (հասցէ. B. P. 495, Beyrouth):

Չորրորդ Հայք նահանգի մէկ քաղաքի անունն է Հայնի, աշխարհացոյցներու Heni (Հենի): «Տիգրանակերտէն ոտքով 12—14 ժամ հեռու Զըրբը կոչուած գաւառին մէջ գեղեցիկ գաւառ մը փոռած է արեւելքէն ա-

րեւմուտք: Երկու լեռնաշղթաներ հիւսիսէն ու հարաւէն կը բաժնեն մօտակայ այլ գաւառներէ: Գիւղը հիւսիսային լեռնաշղթային մօտերը բլրակի մը կողին եւ ստորտը շինուած է»:

Հեղինակը Հայնի գիւղացի է. տարագիր մը հայրենիքէն. կը գրէ յեցած յիշողութեան վրայ, որ 35 տարի իր ետեւը ունի: Մըմնունջներ են հայրենաբաղձ ոգւոյ: Իր նպատակն է հայրենիքին մահարձանը կանգնեցնել, Հայնեցի նոր սերունդին համար, յիշեցուցել մը անոր մայր հայրենիքին:

Այդ մահարձանին պատուանդանն է Հայնիի տեղագրութիւնը (էջ 7—19), ազգագրութիւնը (էջ 20—99), գաւառաբարբառը (էջ 100—144): Կը յաջորդեն «Կենսագրականներ նշանաւոր գերդաստաններու եւ անկաններ նշանաւոր գերդաստաններու եւ անձերու» (էջ 145—316), «Գրականութիւն, ձեռնարկ, իրական պատմութիւն, դաւեշտ» (էջ 317—375), Գաղութներ եւ այլն (էջ 376—450) ճօն պատկերազարդուած:

Շնորհակալութեան արժանի են մասնաւորապէս Ազգագրութիւնն եւ Գաւառաբարբառը, որոնք բանասիրական արժէք կը ներկայացնեն. մոռացութենէ փրկուած բեկորներ:

Կը տեսնուի, թէ Հեղինակին անմատչելի մնացած են այն հատուկտուր տեղեկութիւնները, որոնք կը հային Հայնիի հին եւ հնանոյն պատմութեան եւ արժանի էին յիշատակութեան առնուելու մենագրութեանս մէջ: Կը յիշեմ տեղիքներս.

1. Ըստ Յայսմաւուրաց Բարսեղ կաթողիկոս, որ Անիէն անցած էր Աղթամար, տարի մը ետքը «եղ գնաց յԱթախ, ի Հենի, յԱկըլ եւ յԱրզնի» եւ անկէ (1105) Շուրք (Տաշեան, Յուցակ, էջ 92):

2. Հենիցի էր Աստուածատուր վարդապետ, հաւանօրէն ԺԵ. դարուն: Ունինք իրմէ շատ սիրուած տաղ մը, որ ձեռագիրներու մէջ վերնագիր կը կրէ. «Ճառ յԱստուածատուր վարդապետէ Հենեցոյ ասացեալ ի խնդրոյ Մինաս սարկաւազին վասն Ծննդեան Քրիստոսի.

Այսօր տօն է Ծննդեան, աւետիս...
Տեսուն մերոյ եւ Յայտնութեան, աւետիս...

Աստղ մի եղաւ ի Հուրդուտան, աւետիս...
Այս թագաւորըս կուսածին,
Ձեզ պարգեւ զանճառ բարին...:

որ զանազան փոփոխակներ ունեցած է:

3. Հ. Ղ. Ինճիճեան, Նոր Հայաստան (Վենետ. 1806) յիշած է աւանս հետեւեալ տողերով. «Հայնի: Աւան 6 ժամաւ հետի ի Հազրոյ. յորում են տունք իբր 1000. յորոց 100 տունք են յազգէս Հայոց. իսկ մնացեալքն Բուրգք» (էջ 243):

4. Հ. Ղ. Ալիշան, Տեղեկագիր Հայոց մեծաց (Վենետ. 1853) կը գրէ. «Տիրարպէքիբ նահանգ...: Յելից հիւսիսոյ Ակլայ կայ Գիրքիբ երկիր, որ է Դովրէք գաւառ Գ. Հայոց, յորում մանր եւ ամուր վիճակքն իրիճէ կամ Լըճէ, Աղդախ կամ Աթաք եւ Հազրոյ կամ Խազրու, եւ Հեմի կամ Հայնի, յորս միահամուռ ասին լինել աւելի քան 200 գիւղորայք ցրուեալք ի լերինս, շատք քրդարնակք: Ի Հենի են 200 տունք Հայոց. ի Հազրու աւանի 150 տուն, ի Լըճէ աւելի քան 200»: Թէ գաւառին անունը Դովրէք էր, թէ Գորեք ճմմա. Հիւրճման, Հին Հայոց տեղւոյ անուններ, էջ 155—156:

Հ. Ն. Ա.

Հ Ի Ս Ե Ա Յ Յ. Ա Ճ Ա Ռ Ե Ա Ն Վ Ա Ն Ճ Ա Ն Ա Մ

Յաւով կ'իմանանք, թէ ապրիլ 16ին վախճանած է Երեւանի մէջ Ուսուցչապետն Հրաչեայ Անտէան իր 77 տարեկան հասակին:

Հանգուցեալը հեռացաւ մեզմէ թողնելով մեզ իր լեզուագէտի համբաւն եւ մեծարժէք աշխատասիրութիւնները:

Ան եղած էր 55 տարի «Հանդէս Աւսօրեայ»ի ջերմեռանդ աշխատակիցը:

Յաջորդ թուով պիտի տայ Ուսումնաբերքս իր արդիւնաշատ աշխատակցին կենսագրութիւնն եւ գործերը:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ն Ո Ր Հ Ի Ս Ե Ա Ր Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

(Ուղարկուած Խմբագրութեանս):

Եզրպատահատակ Հայոց տոհմային Միութիւն: Նախարան եւ նախագիծ (Հայերէն եւ արաբերէն): Գահիրէ, տպ. Սահակ-Մեսրոպ, 1934, 80, էջ 16:

Եզրէի վարդանանց պատմութիւնը: Թարգմանութեամբ եւ ծանօթագրութիւններով Պրոֆ. Դր. Ե. Տէր Մինասեանի: Գահիրէ, տպ. «Յուսարեր», 1950, 80, էջ 322: Գինն՝ 60 Ե. Գ.:

Եզրէ վարդապետ, Հայաստանեայց եկեղեցին երէկ եւ այսօր: Երուսաղէմ 1948, 80, էջ 132: Գինն՝ 3 շիլին:

— Նարեկը հայ գրականութեան մէջ: Երուսաղէմ 1947, 80, էջ 100: Գինն՝ 15 պ. Գ.:

Եզրի վարդ, Ակեղղամա: Երուսաղէմ 1948, 80, էջ 48: Գինն՝ 2 շիլ.:

— Վարդանանք (Թատերախաղ վեց արարով): Երուսաղէմ 1951, 80, էջ 56:

Երեւան Ա., Գրաֆիկ-Նկարիչ Վանօ Խօջարէզեան: Թեհրան, տպ. Մոզես, 1949, 80, էջ 32:

— Զօնեղ երաժշտագէտ Նիկոլ Գալանդէրեանին (նրա 30ամեակի տօրիթով): Նոր-Ջուղա 1942, 80, էջ 4:

Երեւան Ա., Երգահան Նիկոլ Գալանդէրեան: Թեհրան, տպ. Մոզես, 1947, 80, էջ 70:

— Պարսկահայ աշուղներ: Թեհրան, տպ. Փարոս [1930], 80, էջ 56: [Մատենաշար Վերածնունդի, Թ. 2:]

[Երեւան Արամ] Զօնեղ երաժշտագէտ Նիկոլ Գալանդէրեանին (նրա 30ամեակի առիթով): Նոր-Ջուղա 1942, 80, էջ 4:

Երեւան Ա., Պարսկահայ աշուղներ: Թեհրան, տպ. Փարոս [1930], 80, էջ 56: [Մատենաշար Վերածնունդի, Թ. 2:]

Զարեհնայա Մ., Պարտիզպան աղջիկը, Թրգմ. Մարգարիտ Սարվարեան: Թեհրան 1944, 80, էջ 51:

Զափարեան Զապէլ, Խոհեր: Գահիրէ, Սահակ Մեսրոպ, 1938, 80, էջ 112:

Զէվագօ Միշէլ, Քարսիան. վէպ: Հատոր Գ.: Գահիրէ, էջ 533/696: [Արգոս հրատ. ընկ. Թ. 37:]

Զուրով Պլատոն, Ղարաբաղի աստղագէտը. Թրգմ. Բաֆֆի: Աղեքսանդրիա 1937: [Մատենաշար Արաքս, Թ. 20:]

Զօհրապ Գր., Մեր կեանքն...: Գահիրէ, տպ. Նուպար, 1945, 80, էջ 192: [Քեզի համար գիրք, Թ. 3:]

Թաշեան Բ., Հայկարան: Տարրական ընթացք. Բ. տարի 1940: Միջին ընթացք. Ա. տարի, Բ. տպ., 1947:

Էջեր հայ գրականութենէն: Գարեգին եպ. Սրուանձտեանց: Գահիրէ, տպ. Նեղոս, 1942, 80, էջ 32:

Էվալդ Կարլ, Երկոտանին. ուսերէնէ փոխադրեց Ազոտ Մուրադխանեան: Թեհրան, [1945?], 80, էջ 74: [Նոր-Աղբիւր, Թ. 5—7:]

«Էրոս» գրական ժողովածու: Թեհրան, տպ. Իրանչափ, 1950, մեծ 80, էջ 72:

Թագուրեան Գաբրիէլ, Երբ երկինքը անողոք է. վէպ հայ ժողովրդական կեանքէ: Աղեքսանդրիա, 1950, 80, էջ 288: Գինն՝ 50 Ե. Գ.: [Նշչընէր անհետացող մեր աշխարհէն:] Գինն՝ Souk el Kanto, 5.

Թէֆէեան Վահան, Հայերգութիւն եւ այլ Գերթուածներ (տպագրեալ եւ անտպագր): Գահիրէ, տպ. Արև, 1943, 80, էջ 199: Գինն՝ 30 Ե. Գ.:

— Տաղարան (չարք քերթուածներու): Գահիրէ, տպ. Նասիպեան, 1944, 80, էջ 63:

Թիւրխունեան Յովսէփ, Մերոյ ցուրեր. քերթուածներ: Գահիրէ 1947, 80, էջ 52:

Թոլսթոյ Կոնս Լեւ, Մարդիկ ինչո՞վ կ'ապրին: Ժողովրդային պատմութեամբ: Աղեքսանդրիա 1938, 80, էջ 32: [Ժամանակակից մատենաշար, Թ. 66:]

Թուէյն Մարք, Մէկ միջին ոսկինոց պանք-նօթը: Հեղինակ՝ Մ. Թ.: — Հօր մը կտակը. Հեղինակ Սամուէլ Սալիվան Բօքս: Թարգմանիչ Նիկոլոս Փապուճեան: Աղեքսանդրիա, տպ. Ա. Սահիա-նեան, 1932, 80, էջ 52:

Թումանեան Յովհ., Սասունցի Դաւիթ: Գահիրէ 1939, 80, էջ 54:

Ժամկոչեան Հայկ, Ճամբուն մէջ որ Հոռո՞ կը տանի: Փորձեր ու պատմութեանքներ: Գահիրէ, տպ. Սահակ-Մեսրոպ, 1941, 80, էջ 116: [Քեզի համար, Թ. 1:]

Իննամեսայ տեղեկագիր Հայ Որբախնամ Ընկ. Գահիրէի հատուածին գործադիր ժողովին. 1918 նոյ.—1919 յուլ. 31: Գահիրէ, տպ. Փարոս, 1922, 80, էջ 26:

Ինչպէս դաստիարակել մեր երեխաները: Հրատարակիչ Յ. Մէքէրեան: Գահիրէ 1945, էջ 64:

Լիակատար Յուցակ գիրքերու Սրբոց Յակոբեանց տպարանին: 1833—1927. 1833—1933. 1833—1948:

Լուի Փիէռ, Պիլիբի երգերը: Թարգմ. Հայկ Գարազա: Ման Ա.: Թեհրան 1928, 80, էջ 20: [Գողափարի գրադարան, Թ. 6:]

Լուսարարեան Մկրտիչ, Բնար Վասպուրահանի: Գահիրէ, տպ. Փարոս, 1922, 80, էջ 40:

Լսէ ո՞վ Աստուած: Աշխարհի դատը: Ա.: Գահիրէ 1948, 80, էջ 16:

Խնտախնտ Օ., Երկու խօսք Գալուստեան Ազգ. Վարժարանի շուրջ: Գահիրէ, տպ. Ոսկետառ [1915], 80, էջ 32:

Ծաղիկ ընթերցարան: Գահիրէ, տպ. Նեղոս, 1940, 80, էջ 16: [Հրտ. Գալուստեան Մանկապարտէզի:]

Ծաղկաբաղ Հայաստանի նորագոյն բանաստեղծութենէն: Գահիրէ, տպ. Սահակ-Մեսրոպ, 1945, 80, էջ 68: [Մատենաշար Շարժում, Թ. 4:]

Ծառուկեան Ա., Հէյ ջա՛ն Երեւան... (քերթուած): Գահիրէ, տպ. Սահակ-Մեսրոպ, 1945, 80, էջ 63:

Ծերեց, Երկունք Թ. դարու: Գահիրէ, տպ. Յուսարեր, 1940, 80, էջ 332: [Մատենաշար «Յուսարեր», Թ. 33:]

— Թէոդորոս Ռչտունի: Գահիրէ 1941: [Մատենաշար Յուսարեր, Թ. 34:]

Կազմական կանոնագիր: Գահիրէի հայ Ոսկերչաց կրթատիրական Միութեան, հիմնուած 1932ին Գահիրէ: Գահիրէ, տպ. Յ. Փափազեան, 1934, 80, էջ 8:

Կամսարական Տիգրան, Վարժապետին աղջիկը: Գահիրէ 1941: [Մատենաշար Յուսարեր, Թ. 37:]

[Կանոնագիր] Հայ եւ Եզրպատահոց Միութիւն: Կանոնագիր: (Հայերէն եւ արաբերէն): Գահիրէ 1936, 80, էջ 24:

Կառվարեց Եւհան, Երկրի եւ երկնի երգեր: Գահիրէ, տպ. Սահակ-Մեսրոպ, 1944, 80, էջ 192:

— Աստուածորդին (քերթուածներ): Գահիրէ, տպ. Սահակ-Մեսրոպ, 1945, 80, էջ 64:

Կեանք եւ գիր. տարեգիրք, 1948: Գահիրէ, տպ. Նոր Աստղ, 1948, 80, էջ 263:

Կէօզիլպէտօյիլեան Բ., English. Անգլիերէն լեզու. քերականութիւն, բառապիտուութիւն, վարժութիւններ: Գահիրէ, տպ. Սահակ-Մեսրոպ, 1936, 80, էջ 240:

Կոչ բոլոր մահկանացու մարդկանց գէպի անմահութիւն: [Թեհրան 1951], 120, էջ 32:

[Կորիւն] Վարք Մեսրոպայ հարազատ բնագրան Կորեան եւ Թարգմանութիւն ի յաշխարհիկ բարբառ եւ բացատրութիւնք՝ առ նմին... ի ստորեւ իջից: Յօրինեաց Ստեփան Յ. Բանեան: Բոստոն, տպ. Պայքար, 1951, 80, էջ 145:

Կօրիկ Մաքսիմիլիէն, Յակոբ Գիւրջան: Թարգմ. Ա. Զօպանեան: Պարիս 1952, 80, էջ Ժէ + 30 պատկեր: Gurdjan par Maximilien Gauthier. Paris 1952.

Հաղարումէկ գիշերներ: Հատոր Ա.—Ե.: Աղեքսանդրիա 1934: [Մատ. Արաքս, Թ. 15:]